

Sebastian Niedzwiecki

ORCID: 0000-0001-9130-4568

Akademia Podlaska w Białymstoku

EDUKACJA DLA BEZPIECZEŃSTWA WOBEC WSPÓŁCZESNYCH ZAGROŻEŃ TERRORYSTYCZNYCH

Streszczenie

Artykuł odnosi się do kwestii związanych z charakterystyką edukacji dla bezpieczeństwa, a w szczególności jej odłamem, jakim jest edukacja antyterrorystyczna. Autor zwraca uwagę na współczesne oblicze bezpieczeństwa, które należy analizować i kształtować w zestawieniu ze stale rozwijającymi się zagrożeniami. To właśnie te zagrożenia, dopasowujące się do płynnej rzeczywistości, zmuszają władze, organy i instytucje odpowiedzialne za kształtowanie systemów bezpieczeństwa, do stałego monitoringu i systematycznej aktualizacji procedur i działań, mających na celu minimalizację lub likwidację zagrożeń, szczególnie tych o zabarwieniu terrorystycznym. Istota edukacji antyterrorystycznej sięga zatem głęboko w system oświaty i powinna być jego stałym elementem, zarówno w kontekście kształtowania postaw i zachowań wśród dzieci i młodzieży szkolnej, ale także będąc podstawą rozwijania świadomości wśród osób dorosłych, których zachowanie i wyuczone reakcje, mogą przyczynić się do zmniejszenia poziomu zagrożenia, zarówno indywidualnego, jak i społecznego.

Słowa kluczowe: edukacja dla bezpieczeństwa, edukacja antyterrorystyczna, zagrożenia, terroryzm, antyterroryzm, postheroizm.

EDUCATION FOR SECURITY IN THE FACE OF CONTEMPORARY TERRORIST THREATS

Abstract:

This article addresses issues related to the characteristics of security education, particularly its branch, counterterrorism education. The author highlights the contemporary face of security, which must be analyzed and shaped in conjunction with constantly evolving threats. These threats, adapting to a fluid reality, compel authorities, bodies, and institutions responsible for shaping security systems to constantly monitor and systematically update procedures and actions aimed at minimizing or eliminating threats, particularly those with a terrorist connotation. The essence of counterterrorism education, therefore, reaches deep into the education system and should be a permanent element, both in the context of shaping attitudes and behaviors among children and youth, but also as a foundation for developing awareness among adults, whose behavior and learned responses can contribute to reducing the level of threat, both individual and societal.

Keywords: education for security, anti-terrorism education, threats, terrorism, anti-terrorism, post-heroism.

Rola edukacji dla bezpieczeństwa w kontekście współczesnych zagrożeń – wprowadzenie

Pojęcie bezpieczeństwa w ujęciu teoretycznym

Problematyka bezpieczeństwa od zarania dziejów była nieodzowną indywidualną potrzebą człowieka, stosunków wewnętrznych państw oraz stanowiła jedną z najważniejszych ról w stosunkach międzynarodowych. Ludzie od wieków poszukiwali i nadal poszukują form, metod i sposobów zapewnienia sobie bezpieczeństwa. Pierwotne znaczenie bezpieczeństwa wiązało się ze stanem psychicznym jednostki, gdyż zważywszy na genezę tego pojęcia należy się go doszukiwać w poczuciu bezpośredniego zagrożenia odczuwanego przez

ludzi w obcym, nieznanym otoczeniu¹. Początków postrzegania bezpieczeństwa jako zjawiska społecznego doszukuje się w tworzeniu się pierwszych związków społecznych m.in. rodziny, rodów czy plemion². Bez wątpienia bezpieczeństwo stało się podstawową funkcją realizowaną przez państwo, ze względu na to, iż jest to najbardziej rozwinięta forma rozwoju społecznego³. Funkcje, jakie pełni państwo zasadniczo dzieli się na wewnętrzne i zewnętrzne. Te drugie, to całokształt działalności politycznej państwa prowadzonej w zakresie stosunków z innymi państwami oraz organizacjami międzynarodowymi w celu ochrony interesów narodowych.

Są to funkcje: obronna (defensywna), ataku (ofensywna) oraz utrzymywania istniejącego stanu (status quo). Natomiast do funkcji wewnętrznych zalicza się następujące funkcje:

- ochronną – czyli zapewnienie bezpieczeństwa obywatelom;
- regulacyjną – m.in. działania, przez które państwo i jego organy, w wyniku stosowania norm prawnych, wpływają na zachodzące procesy społeczne, gospodarcze, finansowe;
- prawotwórczą;
- kulturalno-wychowawczą, oświatową, edukacyjną – czyli inaczej, popularyzacja idei i poglądów politycznych, filozoficznych i moralnych, upowszechnianie literatury, prasy, muzyki i innych dziedzin sztuki oraz kształtowanie świadomości społecznej poprzez działalność oświatową i naukowo-badawczą;
- adaptacyjną – obejmującą dążenia państwa do zmian zgodnie z rozwojem cywilizacyjnym, w tym dokonywanie zmian w organizacji aparatu państwowego, strukturze społecznej, systemie prawnym itd.;
- innowacyjną – związaną z hamowaniem procesów niekorzystnych oraz opieranie i intensyfikowanie działań na rzecz procesów pożądaných;

¹ A. Misiuk, *Rozważania o bezpieczeństwie* [w:] *Nauka o bezpieczeństwie. Istota, przedmiot badań i kierunki rozwoju*. Tom I, red. L. Grochowski, A. Letkiewicz, A. Misiuk, Szcztyno 2011, s. 15.

² Ibidem.

³ Ibidem.

- socjalną – związaną z tworzeniem mechanizmów ochrony socjalnej najuboższych warstw społecznych;
- ekonomiczną – obejmującą skutki działań państwa i jego organów w sferze gospodarczej.

Ingerencja państwa może mieć charakter pośredni, np. udzielanie dotacji i subwencji państwowych, ustalanie kursów walut czy stóp procentowych w bankach; ew. bezpośredni, wówczas, gdy przy większym udziale własności państwowej część aparatu państwowego organizuje i prowadzi państwowe gospodarowanie.

Zgodnie z definicją J. Kunikowskiego bezpieczeństwo to pojęcie przedstawiające brak zagrożeń i świadomość ich braku, jest to również umiejętność narodu w zakresie ochrony wewnętrznych wartości przed zagrożeniami napływającymi z zewnątrz – bezpieczeństwo określa się również jako wyznacznik szans egzystencji czy też rozwoju państwa i społeczeństwa⁴. Bezpieczeństwo jest jedną z fundamentalnych potrzeb człowieka. Dzięki poczuciu bezpieczeństwa społeczeństwo może rozwijać się we właściwy sposób zarówno fizycznie, materialnie, intelektualnie jak i duchowo, bez obawy i konieczności walki o zdrowie i życie. Bezpieczeństwo jest omawiane również w kontekście braku zagrożenia oznaczającego pewien stan. Dodatkowo należy wskazać, iż bezpieczeństwo jest nieprzerwanym procesem polegającym na podejmowaniu działań czy też starań mających na celu eliminowanie realnych i potencjalnych zagrożeń. Bezpieczeństwo jest również rozumiane jako obowiązek zapewnienia ludziom warunków do rozwoju i realizacji ich indywidualnych celów przez państwo. Wyróżniamy podstawowe rodzaje bezpieczeństwa ze względu na to, kogo dotyczy tj. osobiste lub zbiorowe oraz ze względu na to, czego dotyczy tj. militarne, ekologiczne, społeczne, polityczne, gospodarcze⁵.

Obecnie zauważa się coraz większe zainteresowanie badaniami nad bezpieczeństwem. Wzrost zainteresowania tą tematyką objawia się tym, iż jest to współcześnie obszar badany zarówno przez

⁴ J. Kunikowski, *Słownik terminów wiedzy i edukacji dla bezpieczeństwa*, Siedlce 2013, s. 15.

⁵ J. Słoma, *Żyję i działam bezpiecznie*, Warszawa 2017, s. 8.

praktyków jak i teoretyków nauk społecznych, ekonomicznych a nawet technicznych.⁶ Można stwierdzić, że bezpieczeństwo występuje w każdej dziedzinie naukowej, jest tylko w inny sposób interpretowane ze względu na płaszczyznę i cel konkretnych badań⁷.

Edukacja na rzecz bezpieczeństwa w ujęciu instytucjonalno-prawnym

Bezpieczeństwo jest określonym stanem, ale jest też dobrem chronionym. W jednym i w drugim przypadku występuje w wielu regulacjach aktów normatywnych. Bezpieczeństwo w kontekście dobra chronionego, oznacza wartość, którego prawną ochrona spoczywa na prawodawcy. W celu spełnienia powyższego obowiązku, prawodawca zobowiązany jest do stworzenia licznych gwarancji prawnych tzn., zarówno instytucjonalnych jak i materialnych⁸. Pojęcie to analizowane jako dobro chronione zwykle w regulacjach jest dookreślane za pomocą przymiotnika lub rzeczownika, co ma na celu podkreślenie znaczenia danego dobra np. bezpieczeństwo życia⁹.

Pomimo niezdefiniowania prawnego, jego interpretacja opiera się na analizie określonego stanu faktycznego, poglądach doktryny, czy też na orzecznictwach trybunałów i sądów¹⁰. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. w art. 5 Rozdział I Rzeczpospolita wskazuje na istnienie szeroko rozumianego bezpieczeństwa państwa w aspekcie suwerenności, obronności, jak i zapewnienia wolności i prawa człowieka i obywatela oraz bezpieczeństwa obywateli¹¹.

Współcześnie obszar bezpieczeństwa lokalnego wraz ze zjawiskiem przestępczości charakterystycznej dla przestrzeni miejskich

⁶ J. Gierszewski, *Organizacja systemu bezpieczeństwa społecznego*, Warszawa 2013, s. 13.

⁷ *Bezpieczeństwo wewnętrzne państwa*, red. E. Ura, S. Pieprzny, Rzeszów 2015, s.18.

⁸ Ibidem, s. 19–20.

⁹ Ibidem, s. 20.

¹⁰ Ibidem, s. 11.

¹¹ Konstytucja RP z dnia 02 kwietnia 1997 r. (tekst jedn. Dz.U. z 1997 nr 78 poz. 483 z późn. zm.).

stanowi istotny aspekt nauki o bezpieczeństwie. Zagadnienie to jest obiektem zainteresowania badaczy zarówno socjologów, kryminologów, psychologów społecznych, jak i instytucji państwowych i prywatnych zajmujących się kształtowaniem relacji społecznych w skali lokalnej. Inaczej mówiąc zagadnienie to jest rozpatrywane zarówno na gruncie praktycznym, jak i naukowo-edukacyjnym. Zwłaszcza, co podkreśla B. Hołyst, „upowszechniające się zjawisko desentyzacji życia społecznego prowadzi do zwiększenia realnego poczucia zagrożenia w wyniku powszechnej znieczulicy, wycofania się lub izolowania społecznego”¹².

Zapewnienie szeroko rozumianego bezpieczeństwa społecznościom lokalnym jest bez wątpienia jednym z najważniejszych zadań organów jednostek samorządu terytorialnego i nie tylko. Sfera porządku publicznego i bezpieczeństwa, ale przede wszystkim skuteczność zadań realizowanych w tym obszarze, ma istotny wpływ na stabilność instytucji publicznych, ale przede wszystkim wpływa na nastroje społeczne.

Współcześnie jest to domena państwa, jak i licznych instytucji o charakterze cywilnym, czy też militarnym. Rolą państwa, według jego uznania, jest „bezpieczeństwo związane z zapewnieniem ochrony fizycznego trwania integralności terytorialnej i trwałości instytucji państwa przed zagrożeniami zewnętrznymi”. W ujęciu naukowym bezpieczeństwo jest postrzegane w dwóch podstawowych składnikach tj. gwarancja przetrwania danego podmiotu w stanie nienaruszonym oraz możliwość swobodnego rozwoju danego podmiotu. Swobodny rozwój człowieka jest między innymi uzależniony od poziomu bezpieczeństwa, ale w głównej mierze od poczucia danej jednostki. Poczucie bezpieczeństwa „określane jest przez czynniki obiektywne, trudno wymierne i nie zawsze konieczne racjonalne”¹³.

Szerokie spektrum poczucia bezpieczeństwa społeczeństwa w odniesieniu do jego faktycznego stanu powoduje, że jest to jedna z najważniejszych potrzeb społecznych, a jednocześnie bardzo

¹² D. Drozdowski, *Podstawowe elementy bezpieczeństwa lokalnego*, „Rocznik Bezpieczeństwa Międzynarodowego”, tom 10, nr 1, 2016.

¹³ E. Nowak, M. Nowak, *Zarys teorii bezpieczeństwa narodowego – zarządzanie bezpieczeństwem*, Warszawa 2011, s. 14 i 19.

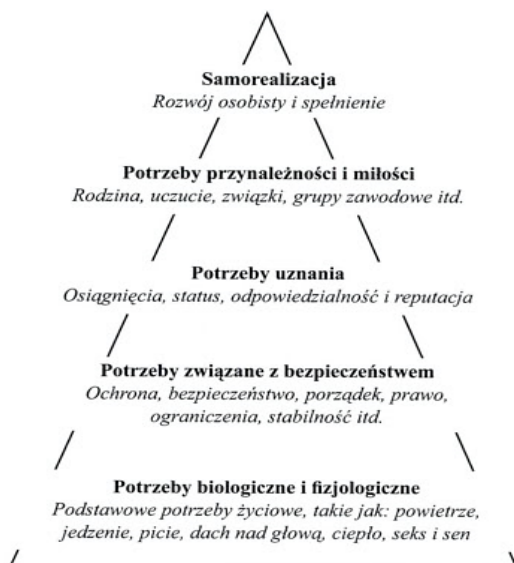
zróżnicowana. Współcześnie zagrożenia ewoluują i kształtują się w oparciu o sytuację mikro, jak i makroekonomiczną, polityczną, społeczną oraz kulturową.

Samorządy terytorialne mają uprawnienia nadane przez ustawodawcę, gdzie współdziałają w zakresie zapewnienia porządku publicznego i bezpieczeństwa obywateli. Rady powiatów zobowiązane są do uchwalania powiatowych programów zapobiegania przestępczości. Ustawowa działalność jest koordynowana w oparciu o współpracę z innymi instytucjami np. Policja, Straż Graniczna, Straż Pożarna, Sanepid i inne. Te współzależności są istotne w tworzeniu idei bezpieczeństwa transgranicznego.

Rola bezpieczeństwa we współczesnej rzeczywistości – potrzeba bezpieczeństwa a postheroizm

Współczesna rzeczywistość w sposób szczególny wymusza wzrost znaczenia potrzeby bezpieczeństwa we wszystkich aspektach życia społecznego i indywidualnego. W warunkach społeczeństwa demokratycznego i wzrostu konsumpcjonizmu, większość podstawowych potrzeb człowieka jest zaspokajana, niektóre nawet w nadmiarze. Jednak w dobie globalizacji i powszechności zagrożeń, kluczową potrzebą, której niezaspokojenie wręcz uniemożliwia satysfakcję z zaspokojenia pozostałych jest potrzeba bezpieczeństwa. Nie bez przyczyny amerykański psycholog A. H. Maslow, autor teorii hierarchii potrzeb, umiejscowił właśnie bezpieczeństwo na niższym, a zatem bazowym, poziomie w swojej piramidzie potrzeb (rysunek 1).

Bezpieczeństwo jednak często traktowane jest jako część partykularnych interesów a nie element sfery strukturalnej. Takie pojmowanie tej jednej z podstawowych potrzeb powoduje, że często jest ona traktowana abstrakcyjnie w oderwaniu od rzeczywistych zagrożeń, a materializuje się dopiero w momencie wystąpienia sytuacji kryzysowej, zagrażającej życiu i zdrowiu człowieka.

Rysunek 1. Piramida potrzeb według A. Masłowa

Źródło: <http://clevera.blox.pl/2011/02/Podrecznik-manipulacji-8211-Gregory-Hartley.html>, pobrano 10.04.2017 r.

Obecnie bezpieczeństwo można określać jako „stan pewności, spokoju, zabezpieczenia oraz jego poczucia i oznacza ono brak zagrożenia oraz ochronę przed niebezpieczeństwem”¹⁴. Ta konieczność ładu i harmonii jest jedną z podstawowych potrzeb egzystencjalnych człowieka i charakteryzuje się brakiem obawy przed utratą wartości takich jak życie, zdrowie, uczucia, szacunek, praca, czy dobra, zarówno materialne, jak i niematerialne. Bezpieczeństwo ma więc charakter podmiotowy, jest jedną z naczelných potrzeb człowieka i grup społecznych, szerzej państw, a nawet systemów międzynarodowych¹⁵. Jest ono także czynnikiem twórczym, umożliwiającym trwały i stabilny rozwój. Jak twierdzi S. Koziej – „Bezpieczeństwo i rozwój to dwa podstawowe wymiary istnienia jednostek

¹⁴ M. Cieślarczyk, *Teoretyczne i metodologiczne podstawy badania problemów bezpieczeństwa i obronności państwa*, Siedlce 2007, s. 45.

¹⁵ W. Kostecki, *Strach i potęga. Bezpieczeństwo międzynarodowe w XXI wieku*, Warszawa 2012, s. 67.

i całych społeczności, w tym społeczności zorganizowanych w państwa lub organizacje międzynarodowe. Te dwa wymiary wzajemnie się warunkują; bez bezpieczeństwa nie można marzyć o rozwoju, rozwój zaś ułatwia zapewnianie bezpieczeństwa”¹⁶. Tak pojmowane bezpieczeństwo ma nie tylko swój wymiar teoretyczny (osiągnięcie poczucia bezpieczeństwa), ale także praktyczny, gdyż jest dynamicznym procesem kreującym oczekiwany poziom cywilizacyjny¹⁷.

A. H. Maslow, uczynił potrzebę bezpieczeństwa fundamentem swojego schematu psychiki. Zgodnie z jego modelem, to z niej rozwija się chęć przynależności, która przybiera postać potrzeby miłości, a ta – potrzeby uznania, by wreszcie roztopić się w ogólnej, egzystencjalnej potrzebie samorealizacji.

Bezpieczeństwo w znaczeniu ogólnospołecznym obejmuje zabezpieczenie potrzeb istnienia, przetrwania, pewności, stabilności, tożsamości, niezależności, ochrony poziomu i jakości życia.

Owa wszechstronność czyni bezpieczeństwo nie tylko naczelną potrzebą człowieka i grup społecznych, ale także podstawą funkcjonowania państw i systemów międzynarodowych. Jego brak wywołuje niepokój i poczucie zagrożenia, a zadaniem państwa jest eliminacja, a przynajmniej oddalanie zagrożenia i wywołanych przez nie lęków, obaw, niepokoju i niepewności, tym samym stwarzając obywatelom optymalne warunki do rozwoju.

Nie każda potrzeba motywuje człowieka w ten sam sposób. Mając do wyboru zaspokojenie potrzeb „niższego rzędu” oraz „wyższego rzędu”, zwykle w pierwszej kolejności zaspokajamy te podstawowe.

Te potrzeby z dwóch najniższych pięter Piramidy, są według Maslowa potrzebami zasadniczym. Bezpieczeństwo, abstrahując od wymagań fizjologicznych, stanowi fundament egzystencji człowieka, grup społecznych, wreszcie narodu.

Bezpieczeństwo jest zatem zjawiskiem naturalnym, wykazującym dynamiczny charakter. W tym znaczeniu stanowi wszelkie

¹⁶ S. Koziej, *Bezpieczeństwo – istota, podstawowe kategorie i historyczna ewolucja*, w: Lachowski Z. (red.) *Bezpieczeństwo narodowe*, II-2011/18, Warszawa 2011, s. 59.

¹⁷ S. Koziej, *Między piekłem a rajem – szare bezpieczeństwo w XXI wieku*, Toruń 2006, s. 89.

działania zmierzające do zapewnienia przetrwania, umożliwiania swobody własnych interesów, stwarzania sobie szans rozwoju, redukcji ryzyka oraz rozpoznawania, przeciwdziałania i zapobiegania wszelkim zagrożeniom. Jak podkreśla S. Koziej bezpieczeństwo przejawia się we wszystkich dziedzinach aktywności człowieka oraz wszelkich innych podmiotach¹⁸.

W ten kontekst wpisuje się również bezpieczeństwo antyterrorystyczne, będące elementem transsektorowym szeroko pojmowanego bezpieczeństwa państwa. Obejmuje ono swoją problematyką kwestie związane ze współczesnymi transnarodowymi i asymetrycznymi zjawiskami, takimi jak terroryzm i procesami, które mają wpływać na minimalizację zagrożeń oraz wzrost poczucia bezpieczeństwa¹⁹. Bezpieczeństwo antyterrorystyczne wyodrębnia się z ogólnego pojmowania zjawiska bezpieczeństwa z uwagi na jakościowo nowe i pilne w tym okresie potrzeby praktyczne związane z zagrożeniem terrorystycznym, zarówno w aspekcie zewnętrznym, jak i wewnętrznym.

Niemniej jednak wpływ procesów globalizacyjnych, rozwój technologiczny, wzrost poziomu dobrobytu oraz powszechny dostęp do informacji²⁰, zwłaszcza w krajach rozwiniętych, sprzyja swego rodzaju odrealnieniu zagrożeń, w tym także terroryzmu. Bezpieczeństwo staje się na wielu płaszczyznach argumentem abstrakcyjnym. Jak podkreśla J. Tomiło społeczeństwa wysoko rozwinięte weszły w fazę postheroizmu definiowanego jako „malejąca skłonność do wybierania rozwiązań siłowych, do ponoszenia łączącego się z nimi ryzyka i ewentualnych ofiar i wyrzeczeń”²¹. Poprzez kreowany w mediach komercyjny wizerunek terrorysty, ludzie odzwyczaili się też od pewnych form przemocy stosowanej przez terrorystów. Obowiązek zapewnienia bezpieczeństwa został scedowany na organy i instytucje, zarówno ze sfery publicznej jak i prywatnej, powoła-

¹⁸ S. Koziej, *Bezpieczeństwo...*, op. cit., s. 61.

¹⁹ Ibidem.

²⁰ K. Jałoszyński, J. Skosolas, *Media wobec współczesnego zagrożenia terroryzmem*, Warszawa 2008, s. 123.

²¹ J. Tomiło, *Edukacja antyterrorystyczna w perspektywie kształcenia ustawicznego* [w]: *Edukacja Ustawiczna Dorosłych* 4(83), Kielce 2013, s. 102-113.

ne do tego rodzaju działań. To właśnie te struktury, finansowane przez społeczeństwo, mają utrzymać odpowiednie siły i środki zdolne zagwarantować bezpieczeństwo, także w obszarze zagrożeń asymetrycznych. Oprócz przekazywania obowiązku bezpieczeństwa wyraźny jest także trend wskazujący na niechęć coraz większych grup społecznych do ponoszenia jakichkolwiek ofiar w walce o swoje bezpieczeństwo²². Patriotyzm coraz mniej kojarzy się z oddaniem dla ojczyzny, rozumianym także jako ofiara krwi, a częściej z byciem dobrym obywatelem, pracującym i płacącym podatki, widzącym w państwie swojego protektora. Liberalno-demokratyczne podejście do kwestii bezpieczeństwa prowadzić jednak może do pewnego rodzaju wypaczenia i zaniedbań, które w konsekwencji skutkować mogą poważnymi stratami – „Wypracowane w XX wieku zasady współżycia społecznego i prowadzenia konfliktów zbrojnych, w tym traktowania ich uczestników i osób postronnych powodują, że skrupuły w radykalizacji metod walki z terroryzmem mają poszkodowani, a nie terroryści”²³. Nie oznacza to jednak zachęty do militaryzacji społeczeństwa, wprowadzaniu ograniczeń i intensywniejszemu kontrolowaniu ludności. Terroryzm nie poddaje się żadnym zasadom i regułom, jest nieprzewidywalny i różnorodny, dlatego problematyka z zakresu bezpieczeństwa antyterrorystycznego winna obejmować szeroki wachlarz działań, uwzględniający w pierwszej kolejności uświadomienie zagrożeń, edukowanie mające na celu minimalizowanie ryzyka oraz działania zapobiegawcze chroniące obywateli.

Jak wspomniano powyżej terroryzm jest zjawiskiem niebywale trudnym do jednoznacznego zdefiniowania i oceny. Setki definicji terroryzmu sygnalizują jego ewolucję wraz z rozwojem cywilizacyjnym. Według Słownika Bezpieczeństwa Narodowego terroryzm – „to teoria i praktyka określająca różnie umotywowane ideologicznie, planowane i zorganizowane działania pojedynczych osób lub grup, skutkujące naruszeniem istniejącego porządku prawnego,

²² S. Sadkiewicz, Trzeci front, <http://www.psz.pl/tekst-20561/Stanislaw-Sadkiewicz-Trzeci-front>, pobrano 02.05.2017 r.

²³ J. Tomiło, *Edukacja antyterrorystyczna...*, op. cit., s. 102-113.

podjęte w celu wymuszenia od władz, państw i społeczeństw określonych zachowań i świadczeń, często naruszające dobra osób postronnych. Działania te są realizowane z całą bezwzględnością za pomocą różnych środków (naciski psychologiczne, przemoc fizyczna, użycie broni i ładunków wybuchowych) w warunkach specjalnie nadanego im rozgłosu i celowo wytworzonego w społeczeństwie lęku²⁴. Terroryzm jest zjawiskiem, które – w myśl poglądów wielu fachowców – pojawiło się i doskonało wraz z rozwojem ludzkości²⁵. Natomiast atak terrorystyczny jest definiowany jako: „nagle, zdeterminowane działanie pojedynczych osób, lub dobrze zorganizowanych grup przynoszące śmierć i zniszczenie dóbr materialnych, celem wymuszenia określonych zachowań. (...) Trudność w zdefiniowaniu pojęcia ataku terrorystycznego wynika przede wszystkim z różnego rozumienia samego pojęcia terroryzmu jako zjawiska we współczesnym środowisku bezpieczeństwa. (...) Terroryzm powszechnie utożsamia się z atakami terrorystycznymi, a pojęcia te często stosuje się zamiennie. Terroryzm (atak terrorystyczny) zaliczany jest do globalnych → zagrożeń asymetrycznych, które obecnie uznawane są za jedno z najważniejszych zagrożeń występujących we współczesnym środowisku → bezpieczeństwa międzynarodowego oraz → bezpieczeństwa narodowego”²⁶. Są to tylko dwa przykłady definiowania tego skomplikowanego zjawiska, które ewoluje wraz z cywilizacją i dostosowuje się do panujących warunków. W XX wieku, rozwijając się wspólnie z procesami globalizacyjnymi, terroryzm zyskał charakter międzynarodowy – „Wzrost konfliktów i napięć w wielu rejonach świata na tle etnicznym, religijnym, ideologicznym, bądź społecznym sprawił, że terroryzm zaczął przybierać nowe formy i stał się sposobem na rozwiązywanie zaistniałych problemów na skalę globalną”²⁷. Terrorysty nie uznają granic, terenem ich działania może być zatem każdy kraj często nie związany bezpośrednio z celem postulatów organizacji.

²⁴ R. Borkowski, *Terroryzm ponowoczesny*, Toruń 2006, s. 78.

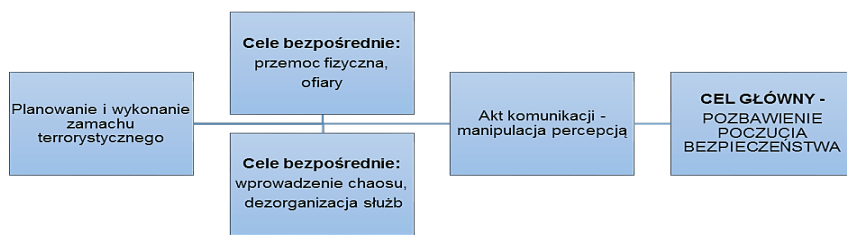
²⁵ J. Kaczmarek, W. Łepkowski, B. Zdrodowski (2008), *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, Warszawa 2008, s. 179.

²⁶ Ibidem.

²⁷ Ibidem.

Cechami charakterystycznymi współczesnego terroryzmu jest stosowanie przemocy zarówno przez państwa, jak i grupy polityczne, przeciwko innemu państwu bądź grupie; stosowanie wszelkich niedozwolonych metod i środków (morderstwa, porwania, zamachy), czego skutkiem ma być wywoływanie powszechnego stanu zastraszenia, paniki i poczucia zagrożenia. Akt terrorystyczny jest spektakularnym, pozbawionym skrupułów i krwawym sposobem działania, wywołującym przede wszystkim efekt psychologiczny (rysunek 2).

Rysunek 2. Cele poboczne i cel główny zamachów terrorystycznych według B. Bolechowa

Źródło: S. Niedzwiecki – opracowanie własne, na podstawie Bolechów B. (2010)., *Terroryzm. Aktorzy, statyści, widzowie*. Warszawa: Wyd. Naukowe PWN.

Popełniony czyn podkopuje autorytet władzy i obnaża jej bezradność; zatem im bardziej spektakularna akcja, tym większy rozgłos i lepszy efekt. B. Bolechów podkreśla stanowczo, że bezpośredni cel ataku terrorystycznego nie jest celem głównym – „Cele bezpośrednie wybierane są losowo (oportunistycznie) lub selektywnie (cele reprezentatywne bądź symboliczne) i służą jako generatory komunikatów. Terroryzm jest zatem formą manipulacji psychologicznej i formą opartej na przemocy komunikacji pomiędzy terrorystami a audytorami, za pośrednictwem ofiar”²⁸.

Współcześnie jest to szczególnie widoczne w działaniach radykalnych fundamentalistów islamskich, które wychodzą poza tradycyjne pojmowanie zjawiska terroryzmu i skupiają się przede

²⁸ B. Bolechów, *Terroryzm. Aktorzy, statyści, widzowie*, Warszawa 2010.

wszystkim na spektakularności ataków i ich oddziaływaniu psychospołecznym²⁹. Muzułmańscy fundamentaliści odrzucają ustrój demokratyczny i ideę świeckiego państwa jako całkowicie sztuczne i niemuzułmańskie twory³⁰. Radykalizm dżihadystyczny wysuwa bardziej wyraźne żądania teologiczne, przekładając tradycję na konkretne życie. Wychodzi z założenia, że nie wolno godzić się na porzucenie pierwotnych symboli religijnych, składając je na ołtarzu unowocześnienia „na wzór zachodni”. Treści wiary i tradycja są aspektami niepodważalnymi i nie podlegają dyskusji. Polityka natomiast i powiązane z nią akty terroryzmu są koniecznymi narzędziami w celu przejęcia kontroli, a następnie zdobycia władzy i ustanowienia systemu państwowego na wzór koraniczny. Fundamentalizm islamski nie jest więc powrotem do średniowiecza, ale stanowi historycznie uwarunkowaną formę totalitaryzmu. Jest tworem nowoczesności, walcząc jednocześnie z globalnym kryzysem wartości. Wobec absolutnie negatywnego stosunku do wszelkich przejawów nowoczesności, wyrażających się między innymi w systemach demokratycznych, trendach liberalnych i sekularnych, nie istnieje możliwość jakiegokolwiek racjonalnej polemiki, a próby rozwiązań dyplomatycznych nie są możliwe. W tej patowej sytuacji walka z tego rodzaju zagrożeniem jest niezwykle utrudniona. Świadczy o tym fakt, iż liczba zamachów o podłożu dżihadystycznym stale rośnie, przybierając często charakter globalny.

Jak zauważył J. J. G. Jansen fundamentalizm islamski „to niezwykła kombinacja logiki, religii, polityki przemocy, którą jesteśmy zmuszeni zrozumieć”³¹.

Terroryzm islamski nie może być jednak postrzegany jako wojna religijna. Jest to niepotrzebne uproszczenie, sprowadzanie ich na płaszczyznę walki o dominację jednej religii nad inną. Problem jest bardziej złożony, a badacze od lat próbują go rozwiązać na

²⁹ T. Białek, *Terroryzm. Manipulacja strachem*, Warszawa 2005

³⁰ E. Pace, P. Stefani, *Współczesny fundamentalizm religijny*, Kraków 2002, s. 54.

³¹ J. G. Jansen, *Podwójna rola fundamentalizmu islamskiego*, Warszawa 2005, s. 112.

drodze dociekań naukowych. Jedną z takich prób, będącą również niezwykle kontrowersyjną, była teoria S. Huntingtona, który twierdził, że problem ten może być rozpatrywany jako zderzenie kultury wschodniej, arabskiej i zachodniej. Obecnie może dochodzić do poważnych konfliktów pomiędzy poszczególnymi cywilizacjami. Badacz ten dowodził, że w okresie po zakończeniu zimnej wojny, kiedy to przyczyną konfliktów były spory ideologiczne, na pierwsze miejsce powrócą spory kulturowe. Uważał, że cywilizacja Zachodu systematycznie traci swoje wpływy we współczesnym świecie. Wzrasta za to znaczenie cywilizacji islamu i Chin.

Światową politykę wyznaczają zderzenia pomiędzy cywilizacjami, różnice kulturowe wywodzą się z podziałów religijnych i przesądzają o tożsamości narodów. Huntington określa to jako „rewanż Boga”, charakteryzujący się falą nowej religijności, która zdominowała wszystkie wyznania ludzkości, a najbardziej radykalną formę przybrała w islamie. Ruchy odrodzenia religijnego są antylaickie, antyuniwersalistyczne i w części antyzachodnie³².

W przypadku cywilizacji islamu i cywilizacji zachodniej ich odmiennność kulturowo-religijna utrudnia na wielu płaszczyznach porozumienie. Można także mówić o zderzeniu dwóch systemów organizacji państwa, wszak islam jest nie tylko religią, lecz także sposobem organizacji życia społecznego, w przeciwieństwie do Zachodu, gdzie dominują tendencje liberalne i sekularystyczne (państwo jest świeckie).

Warto jednak zauważyć, że terroryzm jako narzędzie walki ugrupowań islamistycznych nie różni się niczym od terroryzmu lewackiego, nacjonalistycznego. Istotą problemu jest jak się wydaje, stosowanie siły i środków militarnych w celu wymuszenia na społeczeństwach, zwrócenia uwagi na poglądy i cele własnej działalności. „Przemoc ma służyć wywarciu presji psychicznej na społeczeństwach, ofiary stają się swoistymi zakładnikami tzw. sprawy”³³. Przy czym nie ma określonego pola walki – jest nim cały

³² S. Huntington, *Zderzenie cywilizacji i nowy kształt ładu światowego*, Warszawa 2007, s. 63.

³³ J. Tomiło, *Edukacja antyterrorystyczna...*, op. cit., s. 102-113.

świat. Huntington podkreślał, że starcie cywilizacji może przybrać formę niezwykle krwawych wojen kresowych (np. Afganistan, Syria, Irak), które będą się nasilać również ze względu na to, że brak jest bezstronnych arbitrów.

Istota edukacji antyterrorystycznej

W tak płynnej rzeczywistości, będącej areną starć różnych grup interesów, świadomość zagrożeń terrorystycznych oraz określone umiejętności są niebywale istotne. Od zamachu na World Trade Center (11.09.2001 r.), poprzez zamachy w Madrycie (11.03.2004 r.), Londynie (07.07.2005 r.), Brukseli (22.03.2016 r.), czy w Paryżu (13.11.2015 r.) tego typu wydarzenia traktowane są jak medialne eventy, zaś wszelkie próby zwrócenia uwagi na skalę zagrożenia uważane są za niepotrzebne ich wyolbrzymianie. Jednocześnie wraz z upływającym czasem i zaangażowaniem Polski w koalicję antyterrorystyczną, najpierw w Iraku, potem w Afganistanie, wzrasta przekonanie społeczne, że problem walki z terroryzmem, niwelowanie zagrożeń terrorystycznych to sprawa powoływanych do tego instytucji międzynarodowych i państwa. Pod tym względem społeczeństwo polskie nie odbiega mentalnie od innych społeczeństw europejskich. Jednak geograficzne położenie naszego kraju w centrum Europy powoduje, że z politycznego i militarnego punktu widzenia stanowimy obszar o szczególnym znaczeniu strategicznym na europejskiej linii Wschód–Zachód. Zagrożenia terroryzmem dla Polski wynikają z kilku podstawowych czynników:

- globalny charakter terroryzmu międzynarodowego. Nasz kraj nie jest odizolowaną wyspą i w każdej chwili może stać się ofiarą aktu terroryzmu,
- zmiana optyki polskiej polityki zagranicznej (m.in. wejście do NATO, normalizacja stosunków z Izraelem, udział w koalicji antyterrorystycznej, militarne zaangażowanie Polski w misje stabilizacyjne w Afganistanie i Iraku) powoduje, że jesteśmy adresatem otwartych gróźb ze strony fundamentalistów islamskich,

- otwarcie granic, a więc możliwy jest praktycznie niekontrolowany przepływ ludzi czy broni,
- budowa społeczeństwa obywatelskiego i liberalizacja przepisów, co oznacza, że państwo nie kontroluje wszystkich sfer życia społecznego³⁴.

System przeciwdziałania terroryzmowi obejmuje wiele przedsięwzięć organizacyjnych, do których należy m.in. działalność służb specjalnych i bezpieczeństwa oraz wojska w zakresie rozpoznawania, przeciwdziałania i likwidowania zagrożeń terrorystycznych, ale także współpracę międzynarodową oraz tworzenie infrastruktury bezpieczeństwa czy fizyczne zwalczanie terroryzmu. Jak już wspomniano powyżej zadanie to spoczywa na państwie i jego wyspecjalizowanych strukturach³⁵. Zapobieganie aktom o charakterze terrorystycznym jest zagadnieniem wysoce złożonym, wymagającym zastosowania specjalnie dobranych technik i metod działania oraz wykorzystania nadzwyczajnych i profesjonalnych sił oraz środków, opartych o spójny system przeciwdziałania.

Oprócz tych „twardych” przedsięwzięć należy jednak skupić uwagę na elementach „miękkich”. Efektem podejmowanych działań powinno być rzeczywiste poczucie bezpieczeństwa wszystkich obywateli i pewność, że nie zagraża im zamach terrorystyczny. Z drugiej jednak strony konieczne jest wsparcie społeczne dla tego systemu, polegające m.in. na aktywnym przeciwdziałaniu zagrożeniom terrorystycznym, co ma się uwidaczniać w działaniach niedopuszczających do powstania zagrożeń lub ich minimalizowanie, polegających między innymi na umiejętności rozpoznawania, na ostrzeganiu czy powiadamianiu służb bezpieczeństwa, czyli swego rodzaju partnerstwa opartego na świadomości realności zagrożeń (rysunek 3)³⁶. Przy czym trzeba podkreślić, że niebywale ważnym zadaniem jest także kształtowanie umiejętności rozpoznawania i unikania zagrożeń.

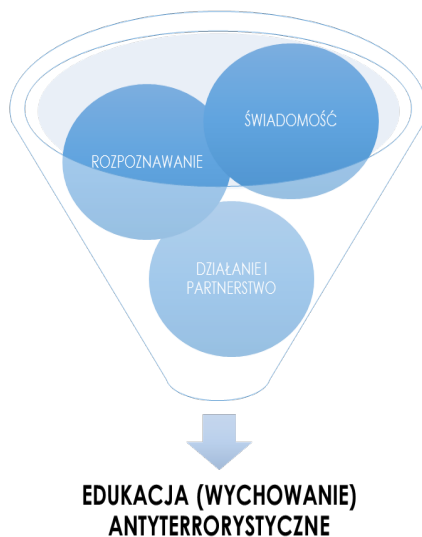
³⁴ S. Bukowski, *Terroryzm europejski. Geneza i współczesne zagrożenia*, Słupsk 2010, s. 90.

³⁵ M. Adamczuk, K. Rypulak-Mirowska (red.), *Przeciwdziałanie terroryzmowi. Koordynacja działań antyterrorystycznych*, Warszawa: Wyd. BBN, 2007.

³⁶ K. Jałoszyński, J. Skosolas, op. cit., s. 123.

Za J. Tomiło można zatem stwierdzić, że „edukacja antyterrorystyczna jest pewną koncepcją teoretyczną, a zarazem praktyką społeczną, której celem jest przede wszystkim wychowanie, ale także kształcenie dzieci, młodzieży i dorosłych poprzez dostarczanie wiedzy, kształtowanie świadomości zagrożeń, zachowań i postaw wobec zjawiska terroryzmu”³⁷.

Rysunek 3. Podstawowe obszary edukacji antyterrorystycznej

Źródło: S. Niedzwiecki, opracowanie własne na podstawie badań literaturowych

Istotą edukacji antyterrorystycznej jest kształtowanie umiejętności praktycznych w rozpoznawaniu, unikaniu lub niedopuszczaniu do zagrożeń o charakterze terrorystycznym. Odnosi się to zatem do kształtowania pewnej stałej dyspozycji osobowościowej, dotyczącej głównie świadomości zagrożeń oraz poglądów i postaw wobec terroryzmu, a także racjonalności w ocenie zjawisk, pozwalającej na reagowanie adekwatne do rzeczywistych zagrożeń³⁸. Jed-

³⁷ J. Tomiło, *Edukacja antyterrorystyczna...*, op. cit., s. 102-113.

³⁸ K. Liedel, P. Piasecka, *Jak przetrwać w dobie zagrożeń terrorystycznych. Elementy edukacji antyterrorystycznej*, Warszawa 2008, s. 58.

nostka odpowiednio przygotowana, zabezpieczona fachową wiedzą z zakresu wychowania antyterrorystycznego będzie świadoma możliwości wystąpienia zagrożenia terrorystycznego. Świadomość ta zdeterminuje właściwe rozpoznanie i gotowość do racjonalnego działania. Celem nadrzędnym edukacji antyterrorystycznej jest zatem uczynienie ze społeczeństwa partnera w wykrywaniu zagrożenia.

Właśnie dlatego istotną kwestią jest to, że programy edukacji antyterrorystycznej powinny być kierowane zarówno do osób młodych, uczących się, jak również pracowników firm o podwyższonym poziomie zagrożenia, ale także do całego społeczeństwa, chociażby na poziomie misji medialnej (rysunek 4)³⁹.

Rysunek 4. Grupy, do których adresowane powinny być programy profilaktyczne z zakresu edukacji antyterrorystycznej

Źródło: S. Niedzwiecki, opracowanie własne na podstawie badań literaturowych

W edukacji szkolnej powinien znaleźć się czas i miejsce na kształtowanie świadomości młodych ludzi, możliwości wystąpienia zagrożeń terrorystycznych, na przekazywanie profesjonalnej wiedzy o zagrożeniach współczesnego człowieka wynikających z różnic kulturowych, kryzysów społeczno-polityczno-gospodarczych

³⁹ S. Parszowski (2011), *Przeciwdziałanie zagrożeniom terrorystycznym. Ujęcie programowe*, [w:] *Terroryzm*, nr 2.

szczególnie w kontekście uwarunkowań bezpieczeństwa narodowego i międzynarodowego. Powinna być kształtowana postawa czujności obywatelskiej. „Konieczne jest kształtowanie świadomości różnorodności rodzajowej i światopoglądowej ludzi na świecie, niwelowanie postaw nietolerancji i ksenofobii, kształtowanie kultury pokoju, która jest fundamentem bezpieczeństwa człowieka. To z nietolerancji, a także braku rzetelnej wiedzy lub z zafałszowanej wiedzy potocznej operującej stereotypami i przeinaczeniami, biorą się zachowania ekstremistyczne, skłonność do agresji i przemocy wobec Innego”⁴⁰.

Edukacja antyterrorystyczna powinna być jednak w głównej mierze skierowana do dorosłych, do czego mogą być niebywale pomocne media. Należałoby jednak najpierw zniwelować problem bezrefleksyjnego odbioru informacji o zagrożeniach bądź zamachach terrorystycznych. Terroryzm i walka z nim są obecnie bardzo medialne (co z resztą doskonale wykorzystują zamachowcy) oddziałują bowiem na emocje, jednak rzadko kiedy wywołują refleksję o ich rzeczywistych skutkach, szczególnie w sytuacji oddalenia widza od miejsca zamachu. Tymczasem – jak apelował specjalista ds. terroryzmu K. Liedel – „Polacy muszą „nauczyć się bać”, ale w sposób świadomy i racjonalny, wiedząc, że nie jesteśmy, wobec tego zjawiska bezsilni”⁴¹. Edukacja antyterrorystyczna powinna się także wpisać w programy szkolenia pracowników zakładów pracy i być traktowana jak inne podstawowe szkolenia (typu BHP). Takie przygotowanie jest szczególnie ważne w przygotowaniu pracowników instytucji zagrożonych potencjalnym zamachem (m.in. centra handlowe, obiekty użyteczności publicznej, korporacje, środki komunikacji i transportu).

Edukację antyterrorystyczną można zatem rozumieć jako teorię i praktykę społeczną, której celem jest nabywanie przez młodzież i dorosłych wiedzy oraz umiejętności dotyczących rozpoznawania, reagowania i minimalizowania zagrożeń terrorystycznych oraz świadome kształtowanie bezpiecznych postaw, szczególnie

⁴⁰ J. Tomiło, *Edukacja antyterrorystyczna...*, op. cit., s. 102-113.

⁴¹ J. Tomiło, *Edukacja antyterrorystyczna...*, op. cit., s. 102-113.

w sytuacjach kryzysowych. Do czynników wyrażających tego rodzaju postawy oraz wiedzę i umiejętności z zakresu bezpieczeństwa antyterrorystycznego zaliczyć można: 1) znajomość zagrożeń terrorystycznych, rodzajów zamachów i charakterystyki sprawców; 2) umiejętność interpretowania zjawisk oraz przewidywania skutków w kontekście zagrożeń terrorystycznych; 3) umiejętność racjonalnej, opartej na naukowych podstawach interpretacji zjawisk, stanowiących realne lub wyimaginowane zagrożenie dla bezpieczeństwa człowieka; 4) unikanie lub minimalizowanie zagrożeń dla jednostek i grup społecznych; 5) umiejętność zachowania się adekwatnego do rodzaju i poziomu zagrożenia terrorystycznego, korzystania ze środków ochrony i pomocy służb oraz ludzi odpowiedzialnych za bezpieczeństwo; 6) świadomość zagrożeń i znaczenia własnego działania dla tworzenia przestrzeni bezpieczeństwa; 7) umiejętność współpracy i współdziałania z innymi osobami oraz instytucjami na rzecz usunięcia zagrożeń, a przede wszystkim nie dopuszczenia do ich powstania⁴².

Sens edukacji antyterrorystycznej wyraża się w konieczności kształtowania świadomości różnorodności światopoglądowej ludzi na świecie, niwelowaniu postaw nietolerancji i ksenofobii, a także na kształtowaniu kultury pokoju, która jest fundamentem bezpieczeństwa człowieka. Niebywale istotne jest również kształtowanie wiedzy i umiejętności (zorientowanych na zastosowanie praktyczne) radzenia sobie z najpoważniejszymi zagrożeniami współczesnego bezpieczeństwa, co nie może być tylko domeną szkoły, ale wymaga pracy wszystkich ludzi zainteresowanych podnoszeniem poziomu bezpieczeństwa społeczeństwa polskiego. Bardzo istotne jest także to, żeby ludzie wiedzieli czym jest terroryzm i podchodzili do niego w sposób racjonalny.

Efektywność edukacji antyterrorystycznej nie może być mierzona tylko skutecznością działań prewencyjnych, lecz przede wszystkim stopniem ukształtowania postaw obronnych społeczeństwa, akceptacji dla działań podejmowanych przez państwo i jego instytucje na rzecz zapewniania bezpieczeństwa antyterrorystycznego.

⁴² J. Tomiło, *Edukacja antyterrorystyczna...*, op. cit., s. 102-113.

Zagrożenia dla Polski – podsumowanie

Polska pomimo tego, iż jest krajem europejskim, sojusznikiem USA i członkiem NATO nie jest na razie celem dla terrorystów. Obecnie zagrożenie to nie przekracza alarmującego poziomu. Składa się na to kilka czynników. Pomimo globalnych zmian środowiska bezpieczeństwa Polska nie jest krajem „atrakcyjnym” politycznie. Nie jesteśmy ani poważnym graczem na arenie międzynarodowej, ani nie uczestniczymy w znacznym stopniu w działaniach militarnych na Bliskim Wschodzie. Polacy mimo sekularyzacji państwa i jego rozdziału z Kościołem katolickim ciągle są narodem dość konserwatywnym religijnie, dla muzułmanów jesteśmy „Ludźmi Księgi”. Poza tym społeczeństwo polskie jest dość jednolite etnicznie i kulturowo; osoby spoza naszego kręgu kulturowego od razu są zauważalne.

Jesteśmy w Polsce bezpieczni, ale nie możemy bagatelizować żadnych zagrożeń. Życie pisze własne scenariusze, powinniśmy być do tego przygotowani, przyglądać się temu, co dzieje się w Europie Zachodniej. Obecnie nie ma sygnałów, które by wskazywały, że standard bezpieczeństwa powinien być obniżony. Jednak na zagrożenie terrorystyczne musimy być przygotowani. Przeciętny obywatel Polski ma duże szanse stać się nieświadomym sprzymierzeńcem terrorysty⁴³, kiedy nie zachowa elementarnej ostrożności choćby przy udzielaniu informacji, mogących okazać się niebywale przydatnymi przy planowaniu potencjalnego zamachu. O braku świadomości zagrożeń świadczy także lekceważenie zasad bezpieczeństwa w miejscach publicznych, takich jak dworce, centra handlowe czy środki komunikacji publicznej. Niezgłoszenie tego faktu ochronie czy policji może być przyczyną tragicznych zdarzeń.

Edukacja antyterrorystyczna powinna być zatem swego rodzaju oswajaniem ze zjawiskiem terroryzmu, które, czy tego chcemy, czy nie, jest częścią życia społecznego i nie jesteśmy w stanie tego wyeliminować. Ważne stają się elementy przygotowywania na ewen-

⁴³ R. Borkowski, *Czy społeczeństwo polskie jest przygotowane na niebezpieczeństwo ataku terrorystycznego?* [w:] K. Kowalczyk, K. Wróblewski (red.), *Terroryzm – globalne wyzwanie*, Toruń 2008, s. 193-203.

tualność zamachu i odpowiedniej reakcji na tego typu wydarzenia. Wymaga to nie tylko zdobycia konkretnych umiejętności praktycznych, ale także kształtowania postaw tolerancji i szacunku dla odmienności, zaufania do drugiego człowieka, bogatej wiedzy o innych kulturach, o ludziach oraz różnych światopoglądach. Przekonania, że nie każdy muzułmanin jest terrorystą, choć działania radykalnych fundamentalistów niejednokrotnie te stereotypy potwierdzają. Trzeba jednak pamiętać o tym, że fundamentalizm to nie islam wierzących, lecz jego głębokie wypaczenie. Media widzą w nim jednak przejaw współczesnego islamu i na tej właśnie płaszczyźnie kształtują się zachodnie stereotypy oraz obawy z nimi związane. Z drugiej zaś strony mamy tendencje, szczególnie zauważalne w Europie Zachodniej, zmierzające do bagatelizowania fundamentalizmu islamskiego w imię złe pojmowanej tolerancji i poprawności politycznej. W tym starciu różnych opinii i poglądów niebywale istotną kwestią staje się poszukiwanie wspólnych rozwiązań oraz dialogu w kręgu opcji umiarkowanych, które są w przeważającej większości po obu stronach. Byłoby to pomostem ułatwiającym relacje między tak różnymi cywilizacjami i kulturami.

Współczesna walka z terroryzmem i poszukiwanie dróg pokoju opiera się często na stereotypach i uprzedzeniach, „umacnia je, kolonizując świadomość ludzi ideami demokracji w wydaniu amerykańskim i zachodnim, przekonując o ich prawie do decydowania o zasadach i prawach, na jakich mają funkcjonować”⁴⁴. Tymczasem pokojowe współistnienie zakłada szacunek dla kultury i tradycji oraz organizacji życia społecznego innych narodów. I to właśnie powinno być treścią edukacji antyterrorystycznej.

Artykuł ten jest jedynie wprowadzeniem do szerszej dyskusji odnośnie zainicjowania działań zmierzających do uruchomienia programów, mających na celu wdrożenie edukacji antyterrorystycznej w powszechny system edukacji. Warto przy tym zwrócić uwagę, że edukacja antyterrorystyczna powinna być pełnoprawną częścią edukacji dla bezpieczeństwa, stając się przy tym niebywale istotnym zadaniem społeczno-edukacyjnym.

⁴⁴ Tomiło J., *Edukacja antyterrorystyczna...*, op. cit., s. 102-113.

Bibliografia

- Adamczuk M., Rypulak-Mirowska K., (red.) (2007) *Przeciwdziałanie terroryzmowi. Koordynacja działań antyterrorystycznych*, Warszawa: Wyd. BBN.
- Białek T. (2005), *Terroryzm. Manipulacja strachem*, Warszawa: Wyd. STUDIO EMKA.
- Bolechów B. (2010), *Terroryzm. Aktorzy, statyści, widownie*. Warszawa: Wyd. Naukowe PWN.
- Borkowski R. (2008), Czy społeczeństwo polskie jest przygotowane na niebezpieczeństwo ataku terrorystycznego? w: K. Kowalczyk. K. Wróblewski (red.), *Terroryzm – globalne wyzwanie* Toruń, s. 193-203.
- Borkowski R. (2006), *Terroryzm ponowoczesny*, Toruń: Wyd. Adam Marszałek.
- Bukowski S. (2010), *Terroryzm europejski. Geneza i współczesne zagrożenia*, Słupsk: Wyd. Naukowe Akademii Pomorskiej w Słupsku.
- Cieślarczyk M. (2007), *Teoretyczne i metodologiczne podstawy badania problemów bezpieczeństwa i obronności państwa*, Siedlce: Wyd. Akademii Podlaskiej.
- Drozdowski D., *Podstawowe elementy bezpieczeństwa lokalnego*, w: *Rocznik Bezpieczeństwa Międzynarodowego* tom 10 nr 1 2016.
- Gierszewski J., *Organizacja systemu bezpieczeństwa społecznego*, Warszawa 2013.
- Huntington S. (2007), *Zderzenie cywilizacji i nowy kształt ładu światowego*, Warszawa: Wyd. MUZA S.A.
- Jałoszyński K., Skosolas J. (2008), *Media wobec współczesnego zagrożenia terroryzmem*, Warszawa: Wyd. Collegium Civitas Press
- Jałoszyński K., Letkiewicz A. (red.) (2010), *Edukacja antyterrorystyczna. Konieczność i obowiązek naszych czasów*, Szczytno: Wyd. Wyższa Szkoła Policji w Szczytynie.
- Jansen J. G. (2005), *Podwójna rola fundamentalizmu islamskiego*, Warszawa: Wyd. LIBRON.
- Kaczmarek J., Łepkowski W., Zdrodowski B. (2008), *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, Warszawa: Wyd. BBN.
- Kostecki W. (2012), *Strach i potęga. Bezpieczeństwo międzynarodowe w XXI wieku*, Warszawa: Wyd. Poltext.
- Koziej S. (2011), *Bezpieczeństwo – istota, podstawowe kategorie i historyczna ewolucja*, w: Lachowski Z. (red.) *Bezpieczeństwo narodowe*, II-2011/18, Warszawa: Wyd. BBN.

- Koziej S. (2006), *Między piekłem a rajem – szare bezpieczeństwo w XXI wieku*, Toruń: Wyd. Adam Marszałek.
- Kunikowski J., *Słownik terminów wiedzy i edukacji dla bezpieczeństwa*, Siedlce 2013.
- Liedel K., Piasecka P. (2008), *Jak przetrwać w dobie zagrożeń terrorystycznych. Elementy edukacji antyterrorystycznej*, Warszawa: Wyd. TRIO i Collegium Civitas.
- Misiuk A., *Rozważania o bezpieczeństwie w: Nauka o bezpieczeństwie. Istota, przedmiot badań i kierunki rozwoju. Tom I*, red. L. Grochowski, A. Letkiewicz, A. Misiuk, Szczepań 2011.
- Nowak E., Nowak M., *Zarys teorii bezpieczeństwa narodowego - zarządzanie bezpieczeństwem*, Warszawa 2011.
- Pace E., Stefani P. (2002), *Współczesny fundamentalizm religijny*, Kraków: Wyd. WAM.
- Parszowski S. (2011), *Przeciwdziałanie zagrożeniom terrorystycznym. Ujęcie programowe*, w: *Terroryzm*, nr 2.
- Sadkiewicz S., *Trzeci front*, <http://www.psz.pl/tekst-20561/Stanislaw-Sadkiewicz-Trzeci-front>, pobrano 02.05.2017 r.
- Tomilo J. (2013), *Edukacja antyterrorystyczna w perspektywie kształcenia ustawicznego*, w: *Edukacja Ustawiczna Dorosłych 4(83)* Kielce: Wyd. Instytut Technologii Eksploatacji – Państwowy Instytut Badawczy, s. 102-113.
- Ura E., Pieprzny S. (2015), *Bezpieczeństwo Wewnętrzne Państwa*, Rzeszów.